

Необхідна прикмета для провідників нації.

(Передрук за дозволом Автора з „Листів до бр. хліб.“, вид. 1926., стр. 362/7)

Основною прикметою руху, яка відрізняє в політичній громадській життю провідників від тих, кому дають провід, є більше вроджене хотіння поширення влади, більший — як ми його назвали — імперіялізм (або ще можна інакше сказати: більший політичний темперамент). Як історично витворюється оцей більший імперіялізм серед певної провідної меншости в нації — про це була мова в попередніх »Листах«.

Див. »Листи« 7, 21, 25, 26 і 27. III-ої частини. Читачам, вихованим в сучасній демократичній способі думання, важко зрозуміти, чому це провідниками скрізь і завжди є сильніша меншість, коли власне всі сучасні демократичні теорії говорять про правління, тобто про провід більшости. Крім сказаного вже з цього приводу в попередніх »Листах«, згадаймо ще як приклад демократичну Францію. При виборах до парламенту в маї 1914 р. було управнених до голосування 11,266.098 виборців. З них голосувало тільки 4,844.206 і вони вибрали кількасот послів, які знов виділили з себе частину, звану «правлячою більшостою». Значить: 1. з цілої маси виборців тільки у 40,25%, тобто у меншості, вистало хотіння влади і політичного темпераменту настільки, щоб дати себе, при помочі всіх засобів демократичної виборчої механіки, потягнути до виборчої урни; 2. що з цієї меншости тільки більше ніж половина формально через своїх послів виконує владу; 3. що фактична влада — дійсний провід, опертий на дійсній імперіялізмі — знаходиться в демократичній республіці в руках горстки партійних лідерів (які призначають послів, ведуть агітацію, з великим зусиллям розворушують масу і оцим своїм демократичним способом проводу здобувають серед неї восприімчивість на свої хотіння) і другої горстки, схованих за цими »представниками народу« анонімних представників капіталу, які цю демократичну політику послів фінансують, тобто дають їй реальну матеріальну силу; 4. що все це зусилля в стані розворушити в середньому тільки біля 40% виборців, а решта, тобто більшість, абсолютно пасивно відноситься до оцього »правління більшости« і терпить його доти, доки дійсно правляча демократична меншість не стратить свого авторитету і своєї матеріальної сили. З цією хвилиною вибухає революція, яка знов таки ніколи і ніде не дає влади більшости, а тільки якійсь провідній меншості, що оцю революцію викликала, зорганізувала і для свого хотіння влади восприімчивість більшости здобути в той чи інший спотіб потрафилла.

Імперіялізм лежить в основі всякого громадського руху. І коли мова йде тільки про витворювання і збільшування руху (що, підкреслюю, не рівнозначне з якістю цього руху), то йому сприяють такі прикмети, які цей вроджений, стихійний імперіялізм провідників скріпляють і побільшують.

Між ними перше місце займе віра в правдивість, законність і необхідність своїх хотінь та своїх

вчинків. Віра ця приймає, як бачимо далі, різні форми, що рішають про саму якість руху. Тут зазначимо тільки те, що єсть спільне між всіма формами такої віри, що єсть її суттю з погляду проблеми руху, який ми тут розглядаємо.

Само примітивне стихійне хотіння поширення (духового, матеріального, чи обох вмісті), і нерозривно звязане з ним хотіння влади, служить тільки першим імпульсом до політичної акції, до витворювання громадського руху. Без нього не можна помислити собі такої акції. По що людина має робити прикре і тяжке зусилля, необхідне для витворювання і виконування руху, коли вона не має ніяких — залежних од успіху цього руху — ні духових, ні матеріальних хотінь, або має ці хотіння дуже малесенькі? Але розвивається і набирає чим раз більшого розгону ця акція допіру тоді, коли в свідомості людини запанує віра, що її стихійні хотіння, які її женуть до акції, правдиві, законні, необхідні. Іншими словами: рух збільшиться в міру того, як люди, витворюючи той рух, починають вірити, що їхня творчість не єсть впливом тільки їх особистого, суб'єктивного хотіння, але єсть проявом якоїсь вищої од таких суб'єктивних хотінь, об'єктивної, законної і необхідної правди. Почуття союзу з отою об'єктивною правдою, в яку люди вірять, скріпляє безмірно їх стихійні суб'єктивні хотіння, а тим самим скріпляє і збільшує витворюваний цими хотіннями рух.

На оцій властивості всякої живої і глибокої віри, — властивості, яку принято звати містицизмом (він єсть у всіх вірах, навіть в найбільше раціоналістичних, тобто вірах в об'єктивну правду законів, одкритих і сформулованих людським умом), побудовані всі інші прикмети, що сприяють скріпленню і побільшенню руху.

З оцього містицизму віри впливає завзяття, витривалість і непохитність, без яких активна, витворююча рух, провідна верства ніколи не могла б здійснити своїх хотінь. Провідники, що кожного року «міняють віхи», тобто не мають своєї власної глибокої віри, не єсть провідниками, і нація, що має нещастя мати таких провідників, нацією ніколи не стане, бо ніколи своїх національних хотінь не зреалізує, не доведе до кінця.

Державно і національно-творчі завдання провідної верстви ніколи не обмежуються тільки одним поколінням. Коли у неї нема завзяття, витривалости і непохитности в переведенню своїх ідей і коли нема вірности цим ідеям аж до смерти, то ці ідеї не можуть передаватись дальшим поколінням і не може витворитись державно-національна традиція, без якої не буває розвинених державних націй. Сотворення наприклад Франції тривало кілька століть. Увільнення Іспанії від «окупації» Маврів тривало два століття. Зеднання Італії.

якого способи — горіючи хотінням цього зеднання і з вірою в це зеднання — намагався пізнати Макіявеллі, здійснилось більш ніж триста літ по його смерті. Чи могли б статися всі ці факти без провідної верстви, віруючої в законність, правдивість та необхідність своїх вчинків і з цієї віри черпаючої вікове завзяття, витривалість та непохитність в здійсненню своїх хотінь? Що сталося б наприклад з Іспанією, коли б її католицька і вірна своїй королівській династії провідна верства, зневірилась в своїй релігії та своїй вірності і стала роздумувати над тим, чи може влада магометанських Маврів не була б «краща» для «іспанського народу» і «чи не краще» було б їй — іспанській провідній верстві — самій примоститись і пристосуватись до цієї «народної» мавританської влади . . .

Без містицизму віри не може бути здатности до жертв, яких всяке здійснювання хотінь та ідей, всяка поважна політична акція вимагає. Чи можна добувати з себе максимум напруження (для провідників і організаторів нема 8-ми годинного робочого дня!), і в цьому умовому чи фізичному (оружному) напруженню жертвувати своїм здоров'ям і життям, без віри, що ця жертва потрібна для перемоги правди, що вона законна, необхідна?

Патріотизм, на якому будуються держави і нації, це віра, це спокій душі, а не бізнес з надією на «добрі проценти», і не акторство з надією на оплески і дарунки юрби. Політичними творцями можуть бути тільки ці, що жертвують собою за те правдиве, добре, законне, необхідне, в яке вони всею душею вірять. Бо за дійсну жертву, потрібну для творчости, не в стані нагородити ані монарх, ані «признання народне»; вона не оцінюється ані похвалою, ані зисками. Тільки в глибокій вірі вона знаходить своє оправдання і свою внутрішню радість. Тільки вірою можна перемогти змучення од жертв і з віри можна черпати енергію на нові жертви. Тільки віра рятує од гіркого несмаку, рятує од повної нездатности до дальшого зусилля, яке єсть завжди наслідком безвіря і впливаючого з нього почуття безцільности та не-потрібности жертв.

«Dulce et decorum est pro patria mori» — казали старі Римляни. Солодко і почесно було їм умірати за батьківщину, бо вони знали, що складають жертви «за друзі своя». За друзі—тобто за тих, що однаково, як вони вірили, того самого, що вони, хотіли, і жертву їхню — потрібну для здійснення заповітів спільної віри — уміли цінити тому, бо і далі буде існувати ця сама спільна віра і далі за здійснення її заповітів мусять складатись все нові і нові жертви. І чи не знищать в корінні між собою всяку здатність до жертв такі «національні» провідники типу політичних спекулянтів, яких віра залежить «од орієнтації»; які напр. сьогодні співають славу «мученикам за ідею держави», а завтра проголошують гасло, що нація може прекрасно існувати і без власної держави. Чи може державно існувати така «демократична», на множество «народніх партій» поділена нація, яка не витворить в собі одної спільної, всіх об'єднуючої, політичної віри; нація, серед якої немислимою стає жертва для батьківщини,

для нації, для держави, для своїх, бо цей «свій» це найлютіший ворог, що не жертв і не посвяти для спільної віри, а якоїсь підлости та нікчемних вчинків од земляка свого (щоб тільки могли його скомпромітувати) жде і в них свою найбільшу радість має . . .

Містицизмом віри визначається степінь і характер необхідної для всякої провідної верстви сміливості і здатності на ризик. Нема потреби доказувати, що не можуть бути добрими провідниками і вести за собою націю в її тяжкій боротьбі за існування ці, що бояться і уникають боротьби. Але коли стихійна, примітивна сміливість воїнів — тобто тих, що боротьби не бояться і її бажають — не має виродитись в глупий індивідуальний авантюризм, або звичайний бандитизм і розбишацтво, вона мусить впливати з віри, мусить бути убагороднена і оправдана вірою.

Чи таке було б сьогодні становище України коли б численні наші сміливі і ризиковиті отамани, крім свого примітивного воєнного хотіння поширення і влади, мали ще політичну ідеологію, і мали єдиновладну (монархічну) державно-національну українську організацію, яка б оці їхні хотіння та їхню ідеологію здержувала, об'єднувала та дисциплінувала. Рідко яка країна має так сміливих людей, як Україна. Але теж ні в одній країні ця сміливість, через безвір'я, безідейність і неорганізованість, так по пустому, так безглуздо не марнується.

Містицизмом віри міряється також рішучість і певність себе, без яких — особливо в переломових моментах — провідна верства обійтись не може.

Одною з головних причин перемоги більшовиків було те, що в цьому хаосі, який запанував по упадку самодержавної петербурської влади, вони зважились йти рішучо і самоупевнено до своєї цілі, не прикриваючи — як всякі демократи — своєї власної непевності і своїх власних вагань різними «учредительними зборами» і побрехеньками про «народну суверенність». Але могли вони це робити тільки тому, що вони мали свою віру і що, при всій її дикості і безглуздості, це була одинока сильна і організована віра серед всеросійського гнилого, безвольного, плаксивого і тільки балакаючого безвір'я. Запанувавши, раціоналістичний і побудований на зненависти, містицизм комуністів підрізує в корінні сам свої основи; віра їхня валиться од внутрішнього розкладу. Але не невірними скептиками зможуть бути ці, що захочуть бути творцями та провідниками на оставленій більшовиками руїні.

Врешті без віри в правдивість, законність і необхідність своїх вчинків не може бути необхідної для провідної верстви поваги до самої себе. Нація з провідною верствою, яка головним своїм завданням вважала б саморозкладання і опльовування самої себе, може бути об'єктом, а не суб'єктом історії. Вона буде відганяти до чужих націй і винищувати у себе все здатне до руху, все активне, — все, що потребує для своєї акції віри та поваги до своєї віри — і буде вкінці постачати в національних формах, або

зовсім одірваних од реального життя ідеалістів літераторів, або шпигів, провокаторів і платних агентів для провідних верств чужих націй.

Оце почуття поваги до себе даної провідної верстви в дальшій розвитку приймає дуже часто форми ідеї національного посланництва. Суть цієї ідеї лежить в тому, що дана провідна верства, а за нею і ціла нація, вважають себе покликаними тими вищими силами, в які вони вірять, до виконання наказів цих сил. Яко така, ідея посланництва відограла величезну роль в повстанню і розвитку всіх державних націй, тобто націй, які потрапили свої національні хотіння зреалізувати.

Деякі наші публіцисти, здеморалізовані власним безвір'ям або постійними змінами своїх вір, висміюють ідею посланництва, як специфічно московську чи польську прикмету. Вони не знають, що проявів месіянїзму маємо в історії стільки, скільки було і єсть на світі великих державних націй. Чи це буде найбільше, завдяки Біблії, відомий месіянїзм колишнього народу Ізраїля, чи месіянїзм старих Греків і Римлян; чи новітніх англійських пуритан, які себе за «націю святих» вважали, чи месіянїзм французький, що в ріжних добах приймав ріжні форми; чи месіянїзм германський, італійський, московський, або польський — скрізь ми бачимо в ньому ріжні прояви одного і того самого почуття національної самоповаги, національної чести, національної гордості, виявленого в великім творчім пориві даної провідної верстви до здобуття для своєї нації окремого, Богом і людьми оправданого, місця на світі.

Зачатки нашого месіянїзму мали і ми всякий раз, як поривались до буття реальною, державною нацією. Отже в князівській державі, що дала початок ідеї «Святої Руси». Потім в козаччині, в цьому — як вона себе називала — «племені яфетовім»: цих лицарях Христа Святого, що себе за авангард християнства в боротьбі з невірними уважали. Врешті, в часах відродження, наш месіянїзм зароджувався в ідеях Кирило-Методіївського брацтва, але згодом пропав, затоптаний в болото тими, що не горіли вірою і не мали хотіння виконати достойно і як найкраще велику роль, яка на світі судилася Україні, а тільки спекулятивно оглядались за таким «потягом поступу і революції», який би підчепив при нагоді Україну, автоматично вивіз її на поверхню життя і дав можливість її провідникам, крім рідних галушок, вкушати ще й «плоди світової цивілізації».

Сучасні соціалістичні інтелігенти українські, в руках яких опинився провід нації, заражені гниллю розкладу Росії, почали, по прикладу своїх «інтернаціональних» російських учителів, дивитись на Україну, як на «необхідне зло», а на державно- національні змагання українські, як на «змагання реакційні», для яких в грядучім соціалістичнім раю місця вже не буде. Такою своєю «національною ідеологією» вони знищили в корінні повагу українців до самих себе і тим власними руками підготовили ґрунт для большевицької і польської окупації України.

Розуміється, не треба забувати, що ідея національного посланництва — коли вона необмежена релігією і політичною культурою — перетворюється, як і всі інші нічим необмежені рухові прикмети (про що буде мова дальше), в руйнуючу держави і нації, національну мегаломанію та націоналістичну «свистопляску».

Отже віра — з творячим її основою містицизмом єдності суб'єктивних хотінь об'єктивної правди — єсть, як бачимо, джерелом

всіх тих прикмет провідної верстви, що збільшують її активність, а тим самим сприяють збільшенню громадського політичного руху цілої нації. Знищити державно-національну віру серед провідної верстви — це найкращий спосіб політично приспати, а потім поневолити дану націю. І мірилом політичної сили даної нації єсть відпорність її провідної верстви на чужосторонні впливи, єсть її вірність своїй політичній вірі. Провідна верства, що не знайшла, або загубила свою політичну віру, не може виконувати політичних провідних завдань серед нації. В безвір'ю і впливаючим з нього гнилим почуттю неувіренности в законности свого народу і своєї влади, лежить головна причина розкладу і упадку всіх провідних верств, а з ними розкладу та упадку всіх держав і всіх націй у всіх часах. Від пилатового умивання рук і неувіренности в правді («що єсть істина?») починається завжди такий упадок.

Теодфіль Кострубa.

Аристократизм і інтелігенція.

(До розуміння творчости **О. Кобилянської**).

Українська література ХХ. віку помітно зміняє своє обличчя супроти давнішої. У нас, можна сказати, не відбилися в усій своїй повноті західно-європейські напрямки в літературі, от у тій мірі, як у поляків. Звісна річ, що про романтизм у нашій літературі можна говорити лише зі застереженням — „так званий український романтизм“. Інші літературні напрямки, чи то раніші, чи пізніші від романтизму, до нас приходили з деяким припізненням. Найщиріше прийнявся в нас ще реалізм і натуралізм, і він, завдяки спеціальним умовам нашого ґрунту, сильно держався в нашій літературі.¹⁾ Із ХХ. століттям появляються в нас нові літературні напрямки, що були популярні на Заході. Традиційний реалізм чи натуралізм, буйний іще в 90-тих роках ХІХ. століття, зачинає уступати; тримаються його хіба старі ветерани, як Нечуй-Левицький, бо навіть молодші сили, що зачали від натуралізму (Коцюбинський) переходять до модернізму. Тим більше у молодих сил видко зразу ж інші напрямки — як от у Винни-

¹⁾ Про це ширше поговорю в іншому місці.